

Vlaanderen gepeild!

DE VLAAMSE OVERHEID EN
BURGERONDERZOEK
2001

Ministerie van de
Vlaamse Gemeenschap

administratie Planning en Statistiek
departement Algemene Zaken en Financiën
ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel
Tel. 02-553 52 07
Fax 02-553 58 08

De administratie Planning en Statistiek stimuleert en coördineert een geïntegreerde beleidsvoorbereiding en -evaluatie binnen de diensten van de Vlaamse regering.

Ze staat voor:

- de conceptontwikkeling en methodologische ondersteuning van het strategisch planningsproces;
- de ondersteuning bij de ontwikkeling van de Vlaamse openbare statistiek;
- de ondersteuning bij de aanmaak van beleids- en beheersindicatoren;
- de organisatie van de jaarlijkse survey;
- het verzamelen, ontsluiten en verspreiden van beleidsrelevante gegevens.

© ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
uitgave 2001

D/2001/3241/080

Delen uit deze uitgave mogen worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt als auteur van de bijdrage en titel van deze uitgave uitdrukkelijk als bron worden vermeld.

Elke auteur draagt de volledige verantwoordelijkheid voor de eigen bijdrage.

Inhoudstafel

Voorwoord	7
Ten Geleide	8
Kwaliteitsevaluatie van surveys.	
Een toepassing op de surveys naar culturele verschuivingen in Vlaanderen.	
<i>Geert Loosveldt en Ann Carton, Departement Sociologie KULeuven</i>	11
1. Inleiding	11
2. Outputevaluatie van de gerealiseerde steekproef	13
2.1 Evaluatie van het (non) respons percentage	14
2.2 Evaluatie van het verschil tussen respons en non-respons	16
2.2.1 Vergelijking tussen de gerealiseerde steekproef en de populatie	16
2.2.2 Vergelijking tussen respondenten en niet respondenten	17
2.2.3 Vergelijking tussen respondenten en weigeraars	20
2.3 Conclusie	22
3. Procesevaluatie van de gerealiseerde steekproef	23
3.1 Inleidingsbrief	24
3.2 Contactprocedure	24
3.3 Vervangingsprocedure	26
3.4 Conclusie	27
4. De outputevaluatie van de geregistreerde antwoorden	27
4.1 Item non-respons	28
4.2 ‘Weet niet’ antwoorden bij kennis vragen	31
4.3 Het gebruik van extreme antwoordmogelijkheden	31
4.4 Interviewervariantie bij inhoudelijke variabelen	32
4.5 Conclusie	34
5. De procesevaluatie van de geregistreerde antwoorden	34
5.1 Evaluatie van het interviewgedrag op basis van de eerste bandopname	35
5.2 Een evaluatie op basis van telefonische controles	37
5.3 Conclusie	39
6. Besluit	40

Een wantrouwig landje.

Maatschappelijk vertrouwen in Vlaanderen.

Mark Elchardus en Wendy Smits, Onderzoeksgroep TOR en Vakgroep Sociologie VUB. 43

1. Inleiding	43
2. Maatschappelijk vertrouwen	45
3. De vertrouwenscrisis	46
4. De oorzaken van het wantrouwen	49
4.1 Naar een algemene theorie van het vertrouwen	49
4.2 De theorie getoetst	53
5. Samenvatting en besluit	64

Prettig werken in een gezonde samenleving.

Hans De Witte, Jeannine Hooge, Jan Vandoorne en Ignace Glorieux,

KULeuven en VUB 73

1. Inleiding	73
2. Steekproef	75
3. Zijn werkkenden tevreden over hun werk?	75
4. Welke deelaspecten van de arbeidstevredenheid dragen bij tot de globale arbeidstevredenheid?	78
5. Verschillen de werkkenden in arbeidstevredenheid?	86
6. Over de maatschappelijke gevolgen van arbeidstevredenheid en jobonzekerheid ...	87
6.1 Jobonzekerheid en (on)tevredenheid	88
6.2 Jobonzekerheid, etnocentrisme en de voorkeur voor een extreemrechtse partij	89
7. Besluit	91

Verklaringen voor etnocentrisme.

De rol van sociaal kapitaal, sociaal economische onzekerheid, sociale integratie en gevoelens van discriminatie. Een verkenning.

Dirk Jacobs, Koen Abts, Karen Phalet en Marc Swyngedouw, Instituut voor

Politieke Sociologie en Methodologie KUBrussel..... 99

1. Inleiding	99
2. Wie is in de minderheid?	100
3. Verklaringen van etnocentrisme	101
4. Sociaal kapitaal	104
5. Anomie?	108
6. De concepten anomie, sociaal kapitaal, integratie en participatie	109
7. Objectieve leefsituatie, subjectieve evaluatie en etnocentrisme	111
8. Naar een toetsbaar empirisch model	112
9. Een hypothetisch padmodel en zijn toetsing	113
10. Toetsing van de invloed van de subjectieve dimensie van integratie (naar analogie met het 'anomie-model') en van een achterliggend construct 'sociaal kapitaal'	116
11. Toetsing van een globaal verklarend model	118
12. Conclusie en discussie	125

Impressies over sociale relaties, waarden en tradities.

Vijf jaar vragen naar de verhouding tussen individu en gemeenschap.

Hans Waeye en Filip Agneessens, U Gent..... 133

1. Inleiding	133
2. Sociale relaties in Vlaanderen	134
2.1 Informele sociale relaties	135
2.2 Deelname aan het verenigingsleven	140
2.3 Vrijwilligerswerk	142
3. Normatieve integratie in Vlaanderen	143
3.1 Normatieve integratie: het persoonlijke leven	144
3.2 Burgerzin	146
4. Normatieve integratie: solidariteit met de zwakkeren en utilitair individualisme....	147
4.1 Fincanciële solidariteit	148
4.2 Utilitair individualisme	149
5. Complexiteit	151
6. Besluit	152

Tijdsbesteding van de Vlamingen:

Een tijdsbudgetonderzoek bij een representatieve steekproef van Vlamingen.

Ignace Glorieux, Suzana Koelet en Maarten Moens, Vakgroep Sociologie en onderzoeksgroep TOR VUB..... 157

1. Inleiding	157
2. Vlaams tijdsbestedingsonderzoek: TOR '99	158
3. Respons en de externe validiteit van TOR '99	160
4. De tijdsbesteding van de vlaming: een algemeen overzicht	163
5. Determinanten van de tijdsbesteding	169
6. Over het verschil tussen mannen en vrouwen	173
7. Rollenpatronen in Vlaanderen: een traditie die stand houdt	175
8. Drukke gezinnen	178
9. Besluit	181

Uitgebreide regionale rekeningen

Volgens ESR95 en een regionale input- outputtabel voor Vlaanderen.

Erik Buyst en Valentijn Bilsen, Centrum voor Economische Studiën KULeuven 185

1. Inleiding	185
2. Wat is een input-outputtabel?	185
3. Het nut van een (regionale) input-outputtabel	187
4. Regionale rekeningen in het ESR95 systeem	188
4.1 Belangrijkste kenmerken van het ESR95 systeem en verschillen met ESER79	188
4.2 Regionale rekeningen in ESR95	190
5. Methodologie voor het opstellen van een (regionale) input-outputtabel	191
5.1 Algemene methodologie	191
5.2 Methodologische uitdagingen	192
5.2.1 De update paradox	193
5.2.2 Definitie van sectoren	193
5.2.3 Beschikbaarheid van regionale data	193
5.3 Effecten van de overgang ESER79 naar ESR95 voor regionale aggregaten	193
5.4 Besluit onderzoeksstrategie	195
5.5 De praktische uitwerking van een Vlaamse input-outputtabel	196
5.5.1 De Vlaamse input-outputtabel en regionale rekeningen	196
5.5.2 De actualisering van de nationale input-outputtabel 1997 met de Euromethode	198
5.5.3 De regionalisering van de nationale input-outputtabel van 1997	199
5.5.3.1 Algemeen	199
5.5.3.2 Sensitiviteitsanalyse	200
6. Een input-outputanalyse van de dioxinecrisis	201
7. Besluit en suggesties voor verder onderzoek	202

Over de auteurs 209

Colofon 212

Voorwoord

Als minister bevoegd voor Planning en Statistiek in de Vlaamse regering kondig ik met genoegen het initiatief 'VLAANDEREN GEPEILD' aan. Het congresboek dat u in de hand neemt, is hiervan een weerslag.

Vlaanderen Gepeild is een initiatief van de administratie Planning en Statistiek die hiermee haar beleidsondersteunende rol ten aanzien van de Vlaamse overheid wil aantonen. Het is reeds een tweede maal dat beleidsmakers, wetenschappers, studiediensten van organisaties, de pers en andere geïnteresseerden worden uitgenodigd om kennis te nemen van de resultaten van het survey onderzoek dat wordt uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse regering of één van haar leden.

Sinds 1996 worden jaarlijks 1500 Vlamingen bevraagd over waarden, houdingen en gedragingen. Dit levert een schat aan informatie op!

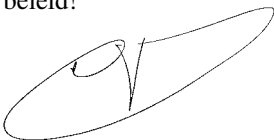
Burgeronderzoek zal in de toekomst nog meer aandacht krijgen. De Vlaamse regering heeft immers aangekondigd dat de communicatie met de bevolking een belangrijke component wordt in de wijze van beleidsvoeren. Om deze reden zullen de thema's die in de surveys aan bod komen, in de toekomst nog nauwer aansluiten bij de materies die de Vlaamse regering wil behartigen.

Als bevoegd minister zal ik erover waken dat de resultaten van de burgerbevragingen of surveys na grondige analyse door de beleidsondersteunende diensten zullen doorstromen naar het politieke niveau en zullen deel uitmaken van de debatten over het te voeren beleid.

Ook de bevolking heeft recht op informatie, te meer omdat vooraf haar opinie gevraagd is. Op het colloquium Vlaanderen Gepeild worden de onderzoeksresultaten bekendgemaakt van de surveys die vorige jaren werden georganiseerd. In het kader van het programma Beleidsgericht Onderzoek werd aan de Vlaamse universiteiten de mogelijkheid geboden de bronbestanden dieper te analyseren en de resultaten te toetsen aan andere onderzoeken of aan theoretische modellen. Deze studies moeten in de eerste plaats bijdragen tot betere inzichten in bepaalde maatschappelijke problemen.

De bekendmaking van de onderzoeksresultaten nodigt uiteraard uit tot verdere debatten over de conclusies die door de wetenschappers zijn geformuleerd en kunnen bijdragen tot nieuwe, verder te onderzoeken stellingen of uitspraken.

Op deze wijze hoop ik een bijdrage te leveren tot een ruimer maatschappelijk debat dat goed onderbouwd is en ongetwijfeld zal bijdragen tot een kwaliteitsverhoging van het te voeren beleid!

Steve Stevaert

Minister vice-president van de Vlaamse regering

Ten geleide

In dit congresboek worden een aantal studies voorgesteld die door Vlaamse universiteiten in 1999 en 2000 werden uitgevoerd op vraag van de Vlaamse overheid in het kader van het onderzoeksprogramma 'Beleidsgericht onderzoek'. De thema's hebben als gemeenschappelijke noemer dat ze een bijdrage leveren tot het verkennen van de sociaal-maatschappelijke omgeving waarin de Vlaamse overheid actief moet optreden. De nieuwe inzichten zullen doorstromen in de contextanalyses die de administratie Planning en Statistiek als beleids-ondersteunende dienst opstelt voor de regering en in de omgevingsanalyses voor de diverse beleidsdomeinen.

De universiteiten kregen de bronbestanden ter beschikking met de resultaten van de face to face enquêtes die bij een 1500 tal Vlamingen werden afgenomen. Sinds 1996 organiseert de administratie Planning en Statistiek jaarlijks een burgerbevraging of survey over waarden, houdingen en gedragingen van Vlamingen. Naast een hele reeks vaste achtergrondvariabelen worden jaarlijks ook een aantal thema's dieper bevestigd en worden mogelijks verklarende variabelen extra opgenomen in de vragenlijst. Deze thema's worden geïnspireerd door actuele beleidsvraagstukken waarover de overheid de houding en de gedragingen van de bevolking wil kennen. Dit biedt haar informatie over de bekommernissen en verwachtingen van de Vlamingen ten overstaan van het beleid en over het draagvlak voor bepaalde maatregelen of handelingen.

Een aantal bestudeerde thema's zijn terug te brengen in de private sfeer, andere in de publieke sfeer. Tot de eerste groep behoren de vragen over arbeidstevredenheid en tijdsbesteding in het algemeen. Tot de tweede groep behoren de thema's inzake ethocentrisme, sociale relaties en vertrouwen in de overheid en haar instellingen.

Tot slot werden ook twee bijdragen aan het congresboek toegevoegd die niet direct gebaseerd zijn op de jaarlijkse survey van de administratie Planning en Statistiek. De bedoeling was kennis te laten maken met andere instrumenten die informatie kunnen bieden voor het opvolgen van de omgeving. De ontwikkeling van een model voor een regionale input- outputtabel laat toe impactstudies te maken, in dit geval met betrekking tot de macro-economische context. Tijdsbudgetonderzoek is een hulpmiddel om inzichten te bekomen in sociaal maatschappelijke problemen als flexibilisering, het gevoel van werkdruk, de combinatie van takenpakketten gezin en arbeid...

Wat krijgt u te lezen in dit congresboek?

Geert Loosveldt analyseert vooreerst de *kwaliteit van de APS enquêtes*. In het kader van een integrale kwaliteitszorg beperkt hij zich niet tot een outputevaluatie maar bekijkt hij eveneens het proces van de dataverzameling en data-analyse.

In beide benaderingen is de houding van de interviewer bepalend, zowel bij het contacteren en verkrijgen van medewerking van de respondent als bij het stellen van de vragen, het geven van richtlijnen en het registreren van de antwoorden. Het komt erop aan dat de interviewers goed worden voorbereid op hun taak omdat zij de kwaliteit en dus ook de betrouwbaarheid van de antwoorden beïnvloeden.

De interesse van de beleidsmakers voor het vertrouwen dat de burgers stellen in het beleid en in de instituties neemt toe. **Mark Elchardus** onderzoekt hoe het *vertrouwen in de instellingen* best wordt gemeten en hoe de evolutie in het vertrouwen kan verklaard worden. Bestaat er zoiets als een algemeen maatschappelijk vertrouwen? Is Vlaanderen echt een wantrouwig landje geworden of was het dit reeds? Hij steunt zijn onderzoek op de APS surveys maar ook op andere bevragingen, in totaal zes databanken, die de voorbije vijf jaar in Vlaanderen werden uitgevoerd.

Het vraagstuk van *de kwaliteit van de arbeid* is actueel en trekt ook meer en meer de aandacht van het beleid. Een reden om aan **Hans De Witte** te vragen hierover een onderzoek te doen bij de werkenden in Vlaanderen. Hij maakt hierbij gebruik van het concept arbeidstevredenheid. Op basis van de APS survey onderzoekt hij in hoeverre de ondervraagden tevreden zijn over hun werk en of er verschillen zijn tussen deelcategoriën. Welke specifieke aspecten beïnvloeden de globale arbeidstevredenheid? Heeft de tevredenheid met de eigen baan ruimere maatschappelijke gevolgen?

Een ander actueel delicaat thema is de houding van Vlamingen ten aanzien van etnische minderheden. Aan de hand van een internationaal sociaal wetenschappelijke literatuurstudie wil **Marc Swyngedouw** de stelling dat 'de houding van autochtonen (in dit geval de Vlamingen) tegenover allochtonen afhangt van de mate van integratie en participatie van de autochtonen in de samenleving' theoretisch verder onderzoeken. Het verfijnd verklaringsmodel voor *etnocentrisme* dat uit deze oefening voortkomt, wil hij toetsen aan de hand van recent empirisch materiaal dat verzameld werd in Antwerpen.

Voor de algemene sociaal maatschappelijke context voor het overheidsoptreden is het van belang op regelmatige tijdstippen te peilen naar de graad van sociale integratie bij de Vlamingen en met andere woorden over het belang van *sociale relaties* met andere mensen uit de omgeving. In zijn bijdrage analyseert **Hans Waeye** op basis van de APS surveys en enkele andere bronnen de informele sociale relaties, de deelname aan het verenigingsleven, het vrijwilligerswerk om te weten te komen in welke mate de Vlamingen geïntegreerd zijn in netwerken van personen en organisaties. Daarnaast onderzoekt hij hoe de Vlamingen staan tegenover normen die betrekking hebben op hun rol als burger en hun relatie met de staat, de zo genaamde burgerzin. Hoe staat het met de solidariteit met de zwakkeren die uitgaat van de individuele beslissing van elke persoon of staan eigenbelang en investeren in de persoonlijke carrière meer centraal dan vroeger? Een laatste component van sociale integra-

tie is de wijze waarop de mensen kunnen omgaan met de complexiteit van de omgeving die snel evolueert.

Ignace Glorieux licht de resultaten toe van het *tijdsbudgetonderzoek*, het eerste grootschalig onderzoek na 30 jaar in Vlaanderen! Dit type onderzoek brengt de tijdsbesteding en de activiteitenpatronen van de mensen op een gedetailleerde en omvattende wijze in beeld. Dankzij de koppeling met de APS survey kan de auteur mee op zoek gaan naar verklaringen voor bepaalde gedragingen en houdingen.

In de bijdrage van **Erik Buyst** tot slot wordt de haalbaarheid onderzocht om de *regionale rekeningen uit te breiden op basis van een input- outputtabel*. De auteur belicht de belangrijkste kenmerken van het nieuwe ESR95 systeem en de methoden voor het opstellen van regionale input- outputtabellen. Erik Buyst opteert voor een top down benadering vertrekkende van de bestaande nationale input- outputtabel. Hij past het model toe op de gevolgen van de recente dioxinecrisis en toont daarmee aan dat dit instrument toelaat impactstudies uit te voeren ten behoeve van het beleid.

De artikelen in dit congresboek kunnen los van elkaar worden gelezen omdat ze stuk voor stuk de essentie bevatten van afzonderlijke wetenschappelijke studies. Zij tonen aan dat wetenschappelijk onderzoek een bijdrage kan leveren aan de analyse van complexe maatschappelijke problemen en op deze wijze bouwstenen kan aanreiken voor het te voeren beleid.

Wie het geheel leest krijgt een goed inzicht in de belangrijkste maatschappelijke evoluties die zich in Vlaanderen aftekenen. Het geeft ook een beeld van de schat aan informatie die de APS survey bevat. Het congresboek toont hopelijk op overtuigende wijze aan dat regelmatige burgerbevragingen een noodzaak zijn voor een goede beleidsvoorbereiding en -opvolging!